

BABA TAHİR Û DUBEYTIYÊN WÎ

Nesim Sönmez*

Têgeha edebîyatê, di Îngilîzi de wekî “literature” tê bikaranîn. Ev peyv ji peyva Latînî “letterae” yê tê ku wateya peyvê “tîp û nivîs” in. Ev têgeh, di zimanê Erebi de bi peyva “edeb”ê yanê bi awayê yekjimar tê bikaranîn ku “edeb” peyveke Erebi ye. Di zimanê Erebi de tê wateya zerafet, nezaket û xweşikayiyê. Lê di zimanê Kurdî, Tirkî û Farisî de wekî “edebiyat” yanê bi awayê pirjimarî tê bikaranîn.

Armanca edebîyatê ew e ku, hest, raman û xeyalên mirovan bedew û xweşik bike, çêja wan bilind bike. Edebîyat gava ku hest, raman û xeyalan radixe li ber çavên xwendekaran di wan de heyranî, kelacanî û çêjeke estetîk peyda dike. Herwiha edebîyat, nixrên kevneşopî û berhemên ku hatine hilberandin diparêze û wan nixr û berheman ji nifşek bi nifşeke din vediguhêze. Amûra edebîyatê gotin e, yanê ziman e. Edebîyat vê amûra xwe pêşve dibe, dewlemend dike û diparêze. Edebîyat rewîşt, kirin û axavtinên mirovan xweşik dike û wan ji xerabiyê dûr dixê. Gelek xwediyê edebîyatê nebe, ew gel nola mirovekî lal e. Edebîyat di heman demê de mirovan xwebixwe û bi hev

---

* Alkar Doç. Dr. Zanîngeha Yüzüncü Yılê, Enstîtuya Zimanên Zindî, Şaxa Makezanista Ziman û Çanda Kurdî

dide nasîn.²

Di dîroka hezar salî ya edebiyata Kurdî de gelek berhemên resen û giranbiha hatine hilberandin. Erdnîgariya Kurdan, bi sedan sal di bin bandora Împaratoriyên mezin da maye û ev jî bûye sedema guherînan li ser edebiyata Kurdî. Di serî de bandormayîna Kurdan ji netewên din, ji Kurdan û edebiyata wan re tesîreke neyînî derxistiye holê, lê bi domana demê re zaravayên Kurdî çêbûne û bi hemû zaravayên Kurdî, berhemên edebiyata Kurdî hatine hilberandin û bi vî awayî edebiyata Kurdî xurtir bûye.³

Di nav zaravayên Kurdî de edebiyata Kurdî, bi zaravayê Soranî pêşketî û dewlemendtir xuya bike jî edebiyata Kurdî ya Klasîk bi zaravayên Kurmançî û Goranî dewlemend in. Her wiha roj bi roj edebiyata Kurdî bi hemû zaravayên xwe di warê edebiyatê de pêşdikevin.⁴

Jiyana Baba Tahir

Baba Tahir li bajarê Hemedanê çavên xwe li cîhanê re vekiriyê ku ew; bajarekî kevnar, navendeke mutesewif e û bajarê sofî û medreseyan e. Herwiha di heman bajarî de jiyayê û çûye ber rehma Xwedê. Di vê bajarê navborî de mirovekî pêşeng û navdar bûye. Wî jiyaneke qelenderî û derwêşî domandiye. Di derbarê jiyana Baba Tahir da mixabin gelek kêman agahî gihîştine roja îro.

Kevntir pirtûka ku behsa Baba Tahir dike ya bi navê “Rahetu’s-Sudûr we Ayetu’s-Surûr der Tarixê Alê Selçûq”e. Ev pirtûk di sala 599/1202’yan de ji aliyê Rawendî (Mihmedê Kurê Elî Silêmanê Rawendî) ve hatiye nivîsandin. Di vê pirtûkê de tê gotin ku Baba Tahir hevçaxê Siltan Tuxrulê (990-1063) Selçûqî ye. Herwiha ev pirtûk ji aliyê Mihemed Îqbal ve hatiye sererastkirin û di 1333yan de ji aliyê Mucteba Mînewî ve hatiye çapkirin.⁵

Wekî ku tê zanîn Siltan Tuxrul di devdora salên 447/1055’an û 450/1058’an de jî çûye Hemedanê⁶ û di wan salan da Baba Tahir ne li dinê bûye. Ji vê tarîxa ku Siltan Tuxrul hatiye Hemedanê derdikeve holê ku wan hevdu nedîtine.

² Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimler Sözlüğü*, weş. Sütun, İstanbul, 2011, r. 157- 159.

³ Yavuzer Mehmet Nur, *Baba Tahir Di Wêjeya Kurdî De*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Yüzüncü Yılê Van 2016, r. 9

⁴ Qanadê Kurdo, *Tarîxa Edebiyata Kurdî*, weş. Lîs, İstanbul, 2010, r. 13.

⁵ Xeznedar, r. 184.

⁶ Adak Abdurrahman, *Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasîk*, weş. Nûbihar, İstanbul, 2013r. 108.

Baba Tahir di dubeytiyeke xwe de dibêje “ez di serê hezar salî de hatime”. Ev gotina wî, mîna rojbûna wî diyar dike. Reşîd Yasemî jî li ser vê gotina Baba Tahir di pêşgotina ku çapên dubeytyên Baba Tahir de digihêje wê encamê ku Baba Tahir di serê 1000 saliya mîladî de hatiye dinê û wî Siltan Tuxrul dîtiye.⁷ Dubeytiya navborî ya Baba Tahir wiha ye:

Mu an behr um ki der zerfamedestum

Mu an nuqte kî der herfamedestum

Be her elfî elif qeddî ber ayu

Elif qeddum kî der elfamedestum

Ez ew behr im ku di zerfê de hatime

Ez ew nuqte me kudi nava herfekê de hatime

Serê her hezar salî qamet elifek tê

*Ez ew qamet elif im ku di serê hezar salî de hatime*⁸

Mînorîskî diyar kirye ku Mîrza Mehdî Xanî Kewkeb di sala 1904an de di nivîseke xwe ya di kovara Mecelleya Asyaya Bingalê de diyar dike ku Baba Tahir di vê dubeytiya jor de bi hesabê Ebcedê rojbûna xwe diyar kiriye. Li gorî wî, di dubeytiyê de di rêza sêyem de gotina “elf qed elif” (الف قد الف) bi hesabê ebcedê dîroka h. 326an nîşan dike û beramberî vê mîladî sala 937an e. Li gorî vê hesabê hevdîtina Baba Tahir û Siltan Tuxrul ne pêkan e.⁹ Di heman demê de Marûf Xeznedar di pirtûka xwe ya bi navê Mêjûy Edebî Kurdî de diyar dike ku peyva “elif” (الف) yekîtiya Xweda nîşan dike.¹⁰ Di destnîşankirina Kewkeb û Xeznedar de diyar dibe ku Baba Tahir ne di serê hezar saliya mîladê de hatiye û ne jî bi Siltan Tuxrul re hevdîtin pêkaniye.

Feqî Huseyn Sagniç di pirtûka xwe ya Dîroka Edebiyata Kurdî de dibêje: “Baba Tahirê Uryan di dema hukumdariya Deylemiyan de jiya ye. Bi tenê dudu-sisê sal ji temenê wî ketiye dema hukumdariya Kakoyan. Li gorî min, ji van dîtinan a rast ew e ku di sala 938ê zayinî de li Hemedanê

⁷ Xeznedar, r. 109.

⁸ Xeznedar, r. 109.

⁹ Vlademîr Mînorîskî, “Zistnam-î Baba Tahir”, Parvîz Azkaî, *Baba Tahir – Name*, weş. Tus, Tehran, 1995, r4. 116; Xeznedar, r. 186.

¹⁰ Xeznedar, r.186.

ji dayik bûye û di sala 1010'î de koçdawî kiriye."¹¹

Li gorî Riza Qulî Xan Hîdayet, Baba Tahir û Siltan Tuxrul hevdu nedîtine. Riza Qulî Xan heyama Baba Tahir wiha diyar kiriye:

Navê pîrozê Tahirê Uryanê Hemedanî, Baba Tahir e. Ji zana, dana û arifên serdema xwe bûye. Xwediyê keramet û meqamet û helbestên bilind bûye. Hin kes wî hevdemê siltanên Selçûqî dizanin, lê ev agahî ne rast e. Baba Tahir ji şêxên kevntirîn ê heyama Deylemiyan e. Di sala 410/1019'an de berî Unsurî û Firdewsî koçî dawî kiriye.¹² Her çiqas derbareyê ji dayikbûn û koçdawiya Baba Tahir de gotinên cuda hebin jî Baba Tahir 937'an de (h.q. 326), hatiye dinê û di sala 1010an (h.q. 401) de koçdawî kiriye.¹³

Li gorî agahiyên jor diyar dibe ku Baba Tahir di mîladî 937'an de ji dayik bûye û 1010an de koçîdawî kiriye. Gora Baba Tahir li bakurê rojavayê Hemedanê di taxa Bûn-î Bazar de li ser girekî piçûk û di hundurê turbekî de ye. Li ser dîwarê turbê wekî nimûne helbestên Baba Tahir nivîsar in.¹⁴ Gora Fatime û derwêşê Baba Tahir ê bi navê Elî Neqî Kewserî li cem gora Baba Tahir in.¹⁵

Navê Helbestvan "*Tahir*" e ku ew di helbesta xwe ya jêr de navê xwe aniye ziman. Ew di heman demê de mîna helbestvanên klasîk ên rojhilatê, ev navê xwe di helbesteke xwe de wekî nasnav bi kar aniye.

Wateya peyva "*Tahir*" paqijbûn û bêlekebûn e. Paqijbûn û bêlekebûn taybetiyên rihê Îlahî ne. Herwiha rih, ji Xweda ye, paqij û bêmirin e. Nexwe, Baba ji aliyê rih ve Tahir e, teceliya Îlahî ye, rast e, qudret û evîn e. Ew di vî dubeytiya xwe ya jêr de navê xwe wiha tîne ziman:

Xwudawenda, be firyadê dilum res!

Kesê bêkes tû yî mû mande bêkes

Heme goyend Tahir kesî nedare

*Xwuda yerê men e, çi hacetî kes!*¹⁶

¹¹ Sağnıç, Feqî Huseyn, *Diroka Wêjeya Kurdî*, weş. Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, Stenbol, 2002, r. 69-70.

¹² Xeznedar, r. 185.

¹³ Xeznedar, r.180.

¹⁴ Uluçay, Ömer, Ehl-i Hak Baba Tahir Uryan Zerdüşt, weş. Gözde, Adana, 2010, r. 43.

¹⁵ Daîretu'l-Me'arifêBozorgê Îslamî, III. 3, r. 232-233, vgz. Elaedinê Secadî, *Mêjûy Edebî Kurdî*, weş. Bilavkirdnewey Kurdistan, Sine, 1391, r. 180.

¹⁶ Kadri Yıldırım, *Baba Tahirê Uryan Hayatî Görüşleri Dîwanı*, weş. Avesta, Stenbol, 2013, r. 13.

Ey Xweda hawarê' dilê min bibhîs

Kesê bêkes tu yî, ez mame bêkes

Hemû dibêjin, kesê Tahîr nîn e

Xwedê yarê min e, çi hacet bi kes¹⁷

Yekem berhema ku navê wî wekî Tahir tomar kiriye berhema bi navê "Nameyan" e û ev berhem ya Aynulqudatê Hemedanî ye. Berhema "Nameyan" di sala h. 520-525'an de hatiye nivîsîn.¹⁸

Baba Tahir bi çend mexlesan tê naskirin. Ev mexles; Baba, Uryan, Lorî û Hemedanî ne. Helbestvan di helbestên xwe de mexlesên Baba, Uryan û Hemedanî bikaranîne. Di heman demê de ev mexlesên biwate, di derbarê raman û jiyana wî de agahî didin me.

Peyva "Baba" di demên berî ji bo kesên navdar ên ji malbatên mezin, kesên ku ji aliyê gel ve hatine hezkirin û pêşrevên komên baweriyar re hatiye bikaranîn. Di heman demê de peyva "Bav" a ku Kurd di dewsa "Baba" yê de bikartînin, di demên berê de ji bo şêx û kesên rêber re jî hatiye bikaranîn. Xêncî van peyva baba, wateyên mîna bavê mezin, mirovê pîr û kamil jî dihudirîne.¹⁹

Peyva "Baba" ji bo rêzgirtina mezinên Yarsan, Bektaşî, Qelenderî, Melametî, Hayderî, Nûqtewî û Hurûfî re hatiye bikaranîn.²⁰

Helbestvan di xezeleke xwe de bernava xwe ya "Baba" ji bo xwe wiha bi kar aniye:

Mû ez rûzê ezel tahir bizadem,

Ez an rû nam Baba Tahir estem²¹

Ez ji roja ezel Tahir welîdim

Ji ber vê ye ku ez Baba Tahir im²²

Bernava "Baba" ji bo Tahir cara ewil di pirtûka Rawendî ya derbarê dîroka Selçûqiyar ya bi navê "Rahetu's Sudûr û Ayetu's Surûr"

¹⁷ Sabah Kara, *Dubeytî Baba Tahirê Uryan*, ç. 3, weş. Nûbihar, Stenbol, 2012, r.31.

¹⁸ Yıldırım, Kadri, *Baba Tahirê Uryan Hayatı Görüşleri Dîwanı*, weş. Avesta, Stenbol, r. 14.

¹⁹ İbrahim Ehmed Şıwan, *Edebê Kownî Kurdî*, weş. Zankoy Selehedîn, Hewlêr 2012, r. 18.

²⁰ Perwîz Azkaii, *Baba Tahir-Name*, weş. Tus, Têhran, 1995. r. 128-130.

²¹ Yıldırım, r. 15.

²² Kara, r.163.

de cih girtiye. Di pirtûkê de Helbestvan bi navê “Baba Tahir” cih digire û rêza ku hikûmdarê Selçûqî ji Baba Tahir re girtiye û daxwaziyên Baba Tahir ên ji hikûmdarê Selçûqî, wekî gotûbêj cih digirin. Ev pirtûka navborî di sala hicrî 599an de bi zimanê Erebi hatiye nivîsandin û destnivîsa vê pirtûkê di pirtûkxaneyê Parîsê de ye.²³

Peyva “uryan” peyveke Erebi ye, di Kurdî de wateya peyvê “rût”an jî bêkiras e. Ev bernav, arifî û soffitiya wî diyar dike. Ji ber kunirx nedaye dinê û guh nedaye tiştên dinê, bernava “uryan” li wî kirine. Vê bernavê ji bo xwe wiha bi kar aniyê:

Nizanim kî ez tazî'w uryan kirme

Ez ku cellad im, kî ez bêcan kirme

Xencerkê bidin, ez sîng biqelêsim

Bibînim ku ev eşq, çi bi can kirye²⁴

Ji ber ramana wî ya felsefeya soffîzm û jiyana wî ya derwêşî bixwe, yan jî kesên din jê re “uryan” gotine.²⁵

“Peyva “Uryan”di dîroka terîqetan de ji bo derwêşên ekola Qelenderiyan hatiye bikaranîn. Jixwe Baba Tahir jî ji aliyê pisporan ve ji pêşiyên vê êkolê tê hesabandin.”²⁶

Rût û tazîbûn û bêkirasîya helbestvan terk kirin e. Xwe ji bar û bendên dinê û tiştên dine rizgarkirine. Yanê terkirina mal, milk û nirxên badilhewa ên dinê ne. Wî, cil û bergên kevn li xwe kiriye û girîngî nedaye dîmenê. Herwiha ew uryan e ku xwe ji qirêjîyên dinê şûştiye û paqijkiriye. Evîndariyeke rût û tazî jiyaye ku jê re gotine Baba Tahirê Uryan. Wî xwe bi bendê eşqa Xweda ve girêdaye. Eşqa wî ya uryan û xwerûdi dilên mirovan de hez kirina Xweda peydakiriye.²⁷

Bernaveke wî ya din jî “Lorî” ye. Ew, wekî “Baba Tahirê Lorî” jî tê naskirin. Ji ber ku bi xwe Lor e ji wî re Lorî hatiye gotin. Lor jî bi eslê xwe Kurd in û navê zaravayê wan Lorî ye.

Baba Tahir ji ber ku li bajarê Hemedanê hatiye dinê û li wir çûye ber rehma Xwedê, ji wî re “Baba Tahirê Hemedanî” jî dibêjin. Ev bajar

²³ Yıldırım, r. 15.

²⁴ Kara, r.87.

²⁵ Xeznedar, r.184.

²⁶ Adak, Abdurrahman, *Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasik, weş. Nûbihar, İstanbul, 2013 r. 107.*

²⁷ Uluçay, r. 25.

bajarekî kevnar e û paytextê dewleta Medan bûye. Ew di dubeytiyeke xwe de vê bernava xwe wiha dîne ziman:

*Ez ew bazê sipî yê Hemedanî
Mi l'ser çiyê hêlîn heye nihênî
Bi baskê'xwe difirim li ser çiyân
Ez bi çengê' xwe dikim nêçîrvanî²⁸*

Hemedan li rojavayê Îranê bajareke û navenda eyaleta Hemedanê ye. Ev bajar li ber bintara çiyayê Elwendê li deşteke bibereket de ye. Navê bajêr li ser tabletên Asûriyan ên ku bi nivîsa mixî hatine nivîsîn de wekî "Amadana" hatiye nivîsandin.

Berhemên Baba Tahir

Xezel

Xezel tê wateya peyvên xweşik û bi eşq, ên ku ji jinan re têt gotin. Bi giştî ji 5-12 beytan pêk têt, lê xezelên ji diwazdeh beytî zêdetir jî hene. Serwaya xezelê bi giştî wiha ye: a-a, x-a, x-a, x-a, x-a, x-a. Di edebiyatya klasîk de helbestvan giringiyeke mezin dane xezelê.²⁹ Bi xebatên cihêreng çar xezelên Baba Tahir hatine tomarkirin.³⁰ Em ê li vir ji xezeleke wî wekî mînak beyta destpêkê û ya dawî bidin:

*Ji ber ez nexweşê te ey dîlber im
Sertapa sotiyî heta cîger im
Ey Xweda eşqa Tahir bênîşan e
Ku j' eşqa seneman bêpa û ser im.³¹*

Bend

Bend, ji her beşên helbestên ji serî heya dawiyê bi heman kêşeyê ve hatine ristin û ji gelek rêzan pêk hatine re têt gotin.³² Bendên Baba Tahir di destnivîsa Qûmî, ya li muzeya Mewlana de hene. Bo nimûne ji bendên Baba Tahir:

²⁸ Kara, *b.n.*, r. 113.

²⁹ Pala, İskender, *Kitab-ı Aşk*, weş. Alfa, İstanbul, 2005 r. 165.

³⁰ Yıldırım, *b.n.*, r. 46.

³¹ Kara, r. 155-157.

³² Pala, r. 66.

*Ger ej zer ewnihî eywanî ej gil
Be perçîneş kerî wanûşe û wil
Ger ew beşneş nihî an dar şımşad
Ger ew rûneş kerî awaci bilbil
Serencaman beşî be ya beherzî
Yayê te gûr wî mawayê te gil³³*

El-Kelîmatu'l-Qisar

Ev berhema Baba Tahir berhemeke tesewiffi ye. Di vê berhemê de bi gotinên wî ên puxtedar, aliyê wî yê tesewiffi derdikeve pêş, herwiha ramanên sofftî û arifbûna wî xuya dike. Berhem ji aliyê mutasawifan ve peywendiyê xurt dîtiye.

El-Kelîmetu'l-Qisar 23 bab e ku ji remz û nasandinan pêk tê. Derbarê 21 rîsale gotegot heye ku ji aliyê Baba Tahir ve hatiye nivîsîn lê derbareyê van gotinan belge di dest de tune ne. Ev 23 bab derbareyê ilm, wecd, merîfet, îlham, aqil, nefis, zikir û îxlasê de ne.³⁴ Ew, van mijara bi 421 gotinên xweş û bi hikmet aniyê ziman.³⁵

Em dikarin ji van gotinên wî ên tesewiffi hinek mînak bidin:

“Dawiya ilmê cehalet e, dawiya aqil şaşmayîn e, dawiya merîfetê teslîmiyet e.”³⁶

“Kî bizane ber bi heq ve vegere, tu weswese zirarê nade wî.”³⁷

“Rastî pêşgotina heqê ye.”³⁸

Dubeytî

Dubeytî; helbesta ji çar rêzan pêk tê û bi qalibên arûzê tînan nivîsin re tê gotin. Rêza serwaya dubeytiyê aaxa ye. Hinekî wan bi qalibê mîna aaaa û xaxa jî tînan nivîsandin. Yê tevî rêzên wan biserwa ne re (aaaa) terane tê gotin. Dubeytî ji aliyê hecim ve piçûk bin jî ji aliyê nivîsînê ve gelek dijwar in. Di dubeytiyan de peyv hindik in lê gotin û wate

³³ Yıldırım, r. 42-43.

³⁴ Yıldırım, r.190-191.

³⁵ Yıldırım, r. 29.

³⁶ Hacı Mele Siltan Mihemed Siltan Elişah Gunabadî, *Şerhê Farisî ber Kelîmatul Qisarê Baba Tahir Uryan*, ç. 2, weş. Ketabxaneyî Salih Hesîniyê Emir Selîmanî, Azer 63, r. 29.

³⁷ Hacı Mele Siltan Mihemed Siltan Elişah Gunabadî, r. 29.

³⁸ Hacı Mele Siltan Mihemed Siltan Elişah Gunabadî, r. 41.

pir in. Herwiha ev gotinan bi awayekî xweşik, balkêş û mayînde tên gotin. Di jiyane de her tişt ji bo dubeytîyê dibin mijar. Dubeytî xwerû, kurt û bi wate ne. Bandor li ser mirovan saz dikin, wan kelecana dikin û difikirînin. Her du rêzên pêşiyê ji bo ramana ku were gotin re dibin bingeş û di rêza sêyem û çaram de ramana ku hatiye armanckirin cih digire. Di edebiyata rojhilatê de gelek pisporên dubeytîyan hene. Yê herî bi nav û deng di edebiyata Kurdî de Baba Tahir (kd.1010) ya Farisî de Omer Xeyam (kd.1135) û ya Tirkî de jî Asmîzâde Halefî (kd.1630) ne. Ji ber ku bi dubeytîyan bi hêsanî hestên nazik û xweşik dikarin were gotin, dubeytî heta roja me ya îro hebûna xwe domandîye.³⁹

Terane helbestên ku hatine bestekirin û bi sazê tên gotin in. Gelên Yarsan dubeytîyên Baba Tahir bi tembûrê wekî stranana dibêjin.⁴⁰

*"Dubeytîyên Baba Tahir ji aliyê ruxsarî ve bi kêşa erûza Erebi ji behra Hezeca şeşa hezîfkirî li ser kêşa "Mefaîlun mefaîlun feûlun" hatine nivîsandin. Lê di çapa Armaxanê de kêmdubeytî bi kêşên wekî "Faîlatun mefaîlun feûlun" hatine nivîsandin."*⁴¹

*"Serwaya dubeytîyan, wekî serwaya ruba'iyê ye. Misrayên yekem, duyem û çarem hemserwa ne, ya sêyem ji wan cihê ye (aaxa)."*⁴²

Baba Tahir ji yekem pisporê dubeytîyan e. Ji heyama xwe û heta roja me ya îro bi dubeytîyên xwe ên delal, dilsoz û têrwate deng vedaye. Wî, di dubeytîyan de him eşqa esmanî aniye ziman, him jî derbarê qelenderî, feqîrî û hejariya xwe agahî daye. Dubeytîyên wî bi piranî eşqa Xwedayî, ramana wehdetu'l-wicudê dihindurînin. Ew ji aliyê gel ve wekî mirovekî pîroz tê naskirin û hezkirin. Dubeytîyên wî ji aliyê gelek kesî ve hatine jiberkirin, hinekî wan hatine bestekirin û hin dubeytîyên wî jî wekî stranana bi tembûrê tên gotin kuçêja teraneyên wî ji stranana zehftir in. Dubeytîyên wî wekî gotinên pîroz tên pejirandin.

Destnivîs, Çap û Wergerên Dubeytîyan

Dubeytîyên Baba Tahir beriya her tiştî di dil û hişên gel de hatine veşartin. Hezkerên wî, dubeytîyên wî parastine. Xêncî van hin dubeytîyên wî li ser kevîran hatine nivîsandin. Di sala 1844'an de Mihemed Şahê Qacar ferman kiriye ku dubeytîyên Baba Tahir werin berhevkirin. Ev ferman girîngiya Baba Tahir û helbestên wî derdixe

³⁹ Karataş Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, weş. Sütun, İstanbul 2011, r. 493-494.

⁴⁰ Xeznedar, r. 193.

⁴¹ Şivan, r. 28.

⁴² Adak, r. 112.

holê, herwiha ev ferman diyar dike ku helbestên wî ên berhevkirî di serdema Şahê Qacar de tunebûye. Bexş Alî Qerebaxî di destpêka vê berhevkirinê de diyar dike ku dubeytiyên Baba Tahir ji gund û bajarên dûr û cuda hatine berhevkin. Di encama berhevkirinê de 175 dubeytî li ser 4 rûpelan hatine nivîsîn û 6 rûpel jî vala hatine hiştin ku heke paşê helbestên wî ên din werin ditin ew jî li wan werin zêdekin.⁴³

Bi lêkolînên Huseyn Wehîd Destgirdî, hejmara dubeytiyên Baba Tahir ji 87an derketiye 296an. Ew hejmara xezelan jî ji yekî derxistiye çaran û vana di pirtûka xwe ya bi navê “Dîvan-i Kamil-î Baba Tahir’ Uryan”de weşandiye.⁴⁴ Çapa herî baş ku bi awayekî zanistî hatiye çapkirin ya Huseyn Wehîd Destgurdî ye. Reşîd Yasmî jî destpêka wî nivîsiye.⁴⁵

Xebatek din ji aliyê Mihemed kurê Îbrahîm ku nasnava wî Xetîbî Wezîrî ye hatiye kirin. Ew hewl daye çî belgeyên derbarê Baba Tahir hebe hemûyan berhev bike. Lê di xebata wî de ramana Pan Îranîzm êşkere xuya dike. Ew bi ramana nijadperestî li ser xebatê hûr bûye. Ji ber helwesta wî ya nijadperestî xebat ji rewîştên zanistiyê dur ketiye. Di xebata wî de Baba Tahir ji nasnameya xwe ya rast durketiye û di nav çarçoveya Farsîzmê de hatiye dorpêçkirin.⁴⁶

Baba Tahir bi raman, jiyana û hunera xwe ve bala gelek lêkolîneran kişandiye. Lêkolînerên cîhanê ên mîna; Clement Huart, Heron Allen, L. Leszcynski, K. Hadank, E.G. Browne, Edward-Brenton, Elizabeth Curtis, Minorsky û wd. li ser berhemên Baba Tahir xebat kirine, helbestên wî ên ku berhev kirine, birine welatên xwe çap kirine û di pirtûkxaneyên xwe ên neteweyî de cih kirine. Nusxeyên Dubeytiyên Baba Tahir li pirtûkxaneyên Ewropa, Rûsya, Îran û Tirkiyê hene.

Helbestên Baba Tahir wekî dîwan bi awayekî nivîsî heta sedsala 19an nehatine berhevkin. Lê ji sedsala 19an şûnde nirxa helbestên wî ya hunerî ji aliyê şêwe û naverokê ve hatiye dîtin û helbestên wî hatine berhevkin û weşandin.⁴⁷

⁴³ Xeznedar, r. 194.

⁴⁴ Tahsin Yazıcı, “Baba Tahir” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, b. IV, weş. Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, İstanbul, 2012, r. 371.

⁴⁵ Xeznedar, r. 194.

⁴⁶ Xeznedar, r. 194.

⁴⁷ Yıldırım, r. 53.

Nusxeyên Destnivîsî yê Dubeytiyan

Nusxeya Muzeya Etnografya / Mewlana ya Bahauddîn Qumî

Ev nusxe di muzeya Etnografya / Mewlana de ye. Muze li Tirkîyê û li bajarê Konyayê ye. Du bend û heşt dubeytyên Baba Tahir cih digirin. Jimara ku muzeyê daye vê pirtûkê 2530 ye.

Di hemû pirtûkên me li ser lêkolîn kirine de hatine diyarkirin ku jimara destnivîsê ya li muzeyê 2546 e. Lê ev agahiyeye şaş e, lewre ji ber agahiyên van pirtûkan me li ser pirtûka destnivîsî ya ku bi jimara 2546 e, lêgerîn kirin lê me dubeytyên Baba Tahir di tê de nedîtin. Paşê em lê geriyên û me dubeytiyan di berhema destnivîsî ye bi jimara 2530 hatiye tomarkirin de dîtin.

Nusxeya Tezkîreya Şuarâ

Ev destnivîsa di beşa sedsala heştê de bi jimara 900'î di pirtûkxaneya Meclîsa Îranê de cih digire û bi sernivîsa "Fehlewiya" 4 bend û 11 dubeytî dihindurîne. Sadiq Kiya di kovara "Îran Kûde" de di hejmara 10'an de weşandiye; Edîb Tûsî jî wan şîrove kiriye û xebata wî jî di nav Neşriyata **Fakulteya Edebiyatê ya Tewrêzê hatiye weşandin (r. 10, r. 1-16)**.⁴⁸

Nusxeya Camî

Di vê nusxeya ku di pirtûkxaneya Melîk, bi dîroka 930 û bi jimara 5125'an hatiye tomarkirin de 31 dubeytî cih digirin.⁴⁹

Nusxeya Tezkîreya Hemîşe Behar

Ev tezkîreya ku di qemerî sedsala 11'an hatiye çapkirin de, di Fakulteya Edebiyat ya Têhranê de bi jimara B98 cih digire û tezkîre 13 terane dihindurîne.⁵⁰

Nusxeya Zanîngeha Têhranê

Di vê nusxeya ku bi dîroka qemerî 1125 û bi jimara 4351'an ve hatiye tomarkirin de 30 terane cih digirin.⁵¹

---

⁴⁸ Yıldırım, r. 53.

⁴⁹ Yıldırım, r. 54.

⁵⁰ Yıldırım, r. 54.

⁵¹ Yıldırım, r. 54.

Nusxeya Pirtûkxaneya Meclîsa Şura

Di vê nusxeya ku sedsala 12'an hatiye nivîsîn û bi jimara 2334'an ve hatiye tomarkirin de 17 dubeytî hene.⁵²

Nusxeya Pirtûkxaneya Tewrêzê

Di vênusxeya bi dîroka 1193/1779 û bi jimara 2576'an de 19 terane cih digirin.⁵³

Nusxeya Tezkîreya Ateşgedeyî Azer Bêgdelî

Di nusxeya bi dîroka 1193/1779'an de 25 terane hene. Dr. Şehîdî van li Têhranê weşandiye.⁵⁴

Nusxeya Pirtûkxaneya Berlînê

Di vê nusxeya bi sernavê "Eş'âr-i Baba Tahir / Rubaiyât-i Lorî" û bi jimara 1151/1219'an de 90 terane cih digirin.⁵⁵

Destnivîsa Nusxeya Gulşenê

Ev nusxe ji aliyê Muhemed Qazî ve di sala 1783'an de hatiye nivîsandin û 459 rûpel e.⁵⁶ Ev nusxe keşkuleke bi navê "Gulşen" e. Di vê keşkulê de digel sed mînyatûrên rengîn, helbestên curbicur û beşek ji dubeytiyên Baba Tahir cih digirin. Jimareya vê keşkulê E-12 e.⁵⁷

Nusxeya Edward Heron Allen

Di vê nusxeya bi dîroka 1210/1800'î de 27 terane cih digirin.⁵⁸

Nusxeya Zanîngeha Têhranê

Di vê nusxeya bi dîroka 1254 û jimara 5124'an hatiye tomarkirin de 42 terane cih digirin.⁵⁹

---

⁵² Yıldırım, r. 54.

⁵³ Yıldırım, r. 54.

⁵⁴ Yıldırım, r. 54.

⁵⁵ Yıldırım, r. 54.

⁵⁶ Yıldırım, r. 54.

⁵⁷ Adak, r. 112-113.

⁵⁸ Yıldırım, r. 54.

⁵⁹ Yıldırım, r. 54.

Nusxeya Zeynelabîdîn Hemedanî

Di vê nusxeya ku li Hankaya Şîraz Ahmediyê ye bi dîroka qemerî 1258 û jimara 137'an hatiye tomarkirin de 27 terane cih digirin.⁶⁰

Nusxeya Bexş Alî Qerabaxî ya di Pirtûkxaneya Neteweyî ya Parîsê

Pêşgotina vê nusxeyê ji aliyê Bexş Alî Qerebaxî ve di sala 1844'an de hatiye nivîsandin. Tê de 175 dubeytî hene. Bi fermana Mihemed Şahê Qaçar ev dubeytî hatine komkirin. Pêşknûs dibêje ku eger hinek dubeytyên nû bên dîtin ez dê wan jî lê zêde bikim û ji bo vê jî 6 rûpel vala hiştine.⁶¹

Nusxeya Abdulhamîd Mewlewî ya Meşhedê

Di vê nusxeya bi dîroka qemerî 1260 û bi jimara 574'an hatiye tomarkirinde 39 terane hene.⁶²

Nusxeya Mescîda Sîpehsalar a Têhranê

Di vê nusxeya bi dîroka qemerî 1276 û bi jimara 143'yanhatiye tomarkirinde 131 terane cih digirin.⁶³

Nusxeya Muhamed Taqî Ferehanî

Di vê nusxeya ku li Zanîngeha Têhranê ye bi dîroka qemerî 1277 û bi jimara 4377'anhatiye tomarkirinde 121 terane hene.⁶⁴

Nusxeya Pirtûkxaneya Meclîsa Têhranê

Di vê nusxeya bi dîroka qemerî 1281 û bi jimara 2892'yanhatiye tomarkirin de 82 terane hene.⁶⁵

Nusxeya Tezkîreya Rîyadu'l-Arifîn

Ev nusxe ya Rîza Qulîxan Hîdayet e. Di vê nusxeya ku bi dîroka qemerî 1303'yan hatiye tomarkirin de 24 terane cih digirin. Ev nusxe ji aliyê Mihr Alî Girganî ve di dîroka 1344'an de li Têhranê hatiye weşandin.⁶⁶

---

⁶⁰ Yıldırım, r. 54.

⁶¹ Adak, r. 112.

⁶² Yıldırım, r. 55.

⁶³ Yıldırım, r. 55.

⁶⁴ Yıldırım, r. 55.

⁶⁵ Yıldırım, r. 55.

⁶⁶ Yıldırım, r. 55.

Çap û Wergerên Dubeytiyan

Dubeytiyên Baba Tahir ji aliyê kesên cuda ve gelek caran hatine çapkirin. Ev çapan jî bi gelek zimanan û li welatên cihê hatine amadekirin.

Yekem car rojhilatnas li ser dubeytiyên Baba Tahir lêkolîn kirine. Di navvan de Clement Huart di sala 1885'an de 59 dubeytiyên Baba Tahir weşandiye. Leszczynsky, ji pirtûkxaneyên Berlînê 8 dubeytî û xezeleke Baba Tahir wergirtiye û weşandiye. Edward Heron Allen wergera wan a Îngilîzî kiriye(London 1902). Li Îranê Huseyn Wehîd Destgurdî di sala 1927'an de 296 dubeytî û 4 xezelên Baba Tahir weşandiye. Çapa vê xebatê ya ku Reşîd Yasemî jê re pêşgotinek nivîsandiye(1952) girîng e. Berhema Xetîbî Wezîrî ya ku di derbarê Baba Tahir de nivîsiye jî di vî warî de lêkolîna herî berfireh tê pejirandin. Lê Xetîbî di vê xebata xwe de ji çarçoveya Pan Îranîzmê derneketiye. Sabah Kara di berhema xwe ya bi navê "Baba Tahirê Uryan" (weşan: Nûbihar 1998) de wergera dubeytiyan bi Kurmancî kiriye. Ömer Kavalcı, di berhema xwe ya bi navê "Baba Tahirê Uryan ve Şiirleri" de cih daye wergera wan a Tirkî (Kültür weşan:1989). Talat Sait Halman jî, bi navê "Aşk Çırılçıplak" (weşan: Koç Kültür Sanat, İstanbul 2003) ve wergera dubeytiyan bi Tirkî kiriye.⁶⁷

Çapên dubeytiyan yên sereke:

Rûbaiyata Baba Tahir

Ev xebata ku 24 rûbaî dihindurîne, ji aliyê Şehzade Sencer Mîrza ve tê amadekirin û di sala qemerî 1274'an de li gel hin rûbaiyên Omer Xeyam ve wekî çapkevîr tê çapkirin.⁶⁸

Rûbaiyata Baba Tahir

Bi "Munecatnameya Ensarî" ve di sala qemerî 1301'an a ku li Bombayêhatiye çapkirin de 32 rûbaî cih digirin.⁶⁹

Les Quatrains de Bâbâ Tahir Uryan en Pehlevî Musulman

Xebata "Rubaiyatê Baba Tahir ên bi Pehlewiya Îslamî" ya Clement Huart e. Ev zana, di sala 1885'an de, 87 rûbaiyên Baba Tahir û xezeleke wî, li Parîsê bi tevî wergerên wan ên Fransewî ve, di kovara Journal Asfatiq de weşandiye.⁷⁰

⁶⁷ Adak, r. 112-113.

⁶⁸ Yıldırım, *b.n.*, r. 55.

⁶⁹ Yıldırım, r. 55.

⁷⁰ Yıldırım, r. 55.

The Lament of Bâbâ Tâhir

Xwediyê vê xebatê Edward Heron-Allen e û di vê xebata xwe de 62 rûbaiyên Baba Tahir bi wergerên wan ên Îngilîzî ve di sala 1902'yan de li Londonê çapkiriye.⁷¹

Çarganihâyê Baba Tahir

Ev çap ji aliyê Mîrza Mehdî Xan Kewkeb ve ji ber nusxeya Edward Heron-Allen hatiye amade kirin. Bi wergera Seyyîd Alî Bilgramî ya bi Îngilîzî ve di sala 1904'an de di Journal of the Royel Asiatic Society of Bangal de hatiye weşandin.⁷²

Çarganihayê Nuwînê Baba Tahir

Ev xebat 28 rubaî û yek xezel dihindurîne. Clement Huart di "Îstanbul Fatih Kütüphanesi" de ji mecmûaya "Keşkûlu'l-Fukarâ" yê girtiye û di sala 1908'an de li Bombayê weşandiye.⁷³

Munacât û Makalat

Ev berhema ku 118 rubaî dihindurîne, bi rubaiyên Omer Xeyam ve di dîroka şemsî 1331'an de li Têhranê hatiye çapkirin.⁷⁴

Hezar û Sed Terane (Baba Tahir Hemedanî ve Fayiz Deştistanî)

Ev xebat ji aliyê Ittihad-i Matbûat-i Faris ve li Şîrazê hatiye çapkirin.⁷⁵

Sirûdhâyê Baba Tahirê Hemedanî

Ev berhema ku 120 dubeytî û xezelek dihindurîne di sala 1351'an de li Têhranê hatiye çapkirin.⁷⁶

Baba Tahirê Uryan

Ev xebat ji 114 dubeytî, 2 bend û ji xezelekê pêk tîne ji aliyê Dr. Seyyid Esedullah Mustefewî ve, bi hin wergeran ve, di sala 1352'yan de hatiye çapkirin.⁷⁷

---

⁷¹ Yıldırım, r. 55.

⁷² Yıldırım, r. 56.

⁷³ Yıldırım, r. 56.

⁷⁴ Yıldırım, r. 56.

⁷⁵ Yıldırım, r. 56.

⁷⁶ Yıldırım, r. 56.

⁷⁷ Yıldırım, r. 56.

Dubeytihayê Baba Tahirê Hemedanî

Ev xebat ji 365 rûbaî û 3 xezelan pêk tê. Ji aliyê Cewad Maqsûd ve, di nav berhema “ Şerh-i Ahvâl ve Asâr ve Dubeytiha-yi Baba Tahir-i Uryan” de hatiye weşandin û ev berhem di sala 1356’an de, ji aliyê Tahran Encumen-i Asâr-i Millî ve hatiye derxistin.⁷⁸

Wergerên dubeytiyên Baba Tahir ên sereke:

Wergera Fransî ya Clement Huart

Huartê zana, di sala 1885’an de 87 rûbaî û xezeleke Baba Tahir wergerê Fransewî kiriye.⁷⁹

Wergera Îngilîzî ya Edward Heron Allen û Elîzabeth Curtîs Brenton

Edward Heron Allen û Elîzabeth Curtîs Brenton, derbarê Baba Tahir xebateke hevpar kirine. 1902’yan de 62 dubeytiyên Baba Tahir ji aliyê Edward wekî pexşan ji aliyê Elîzabeth jî wekî helbestkî bi Îngilîzî ve hatine werger kirin.⁸⁰

Wergera Îngilîzî ya Seyîd Alî Bîlgramî

Seyîd Alî Bîlgramî 62 dubeytiyên Baba Tahir wergerê Îngilîzî kiriye û di sala 1904’an de weşandiye.⁸¹

Wergera Almanî ya G.L. Leszczynskî

Leszczynskî 80 dubeytiyên Baba Tahir wekî helbestkî wergerê Almanî kiriye û li bajarê Munîhê weşandiye.⁸²

Wergera Ermenîkî ya R. Abrahamîan

Abrahamîanhin dubeytî û xezelên Baba Tahir wergerê Eremenîkî kirine û wergara wî di sala 1930’yan de li Têhranê hatiye çapkirin.⁸³

Wergera Îngilîzî ya A. J. Arbery

Arbery, 60 dubeytiyên Baba Tahir wekî helbestkî wergerê Îngilîzî kiriye û di sala 1937’an de li Cambrîdgyê weşandiye.⁸⁴

⁷⁸ Yıldırım, r. 56.

⁷⁹ Yıldırım, r. 56.

⁸⁰ Yıldırım, r. 57.

⁸¹ Yıldırım, r. 57.

⁸² Yıldırım, r. 57.

⁸³ Yıldırım, r. 57.

⁸⁴ Yıldırım, r. 57.

Wergera Çekî ya Dr. Josef Štybr

Dr. Josef ji nusxeya Arbery 60 dubeytiyên Baba Tahir wergerê Çekî kiriye û di sala 1938'an de li Brnoyê weşandiye.⁸⁵

Wergera Rûsî ya Derzhavîn

Derzhavîn hin dubeytiyên Baba Tahir di bin serenava " Ji Helbestvanekî Fars-Tacîk Rûbaiyên Hilbijêr" de wergerê Rûsî kiriye û ev werger di sala 1965'an de hatiye weşandin.⁸⁶

Wergera Ermenîkî ya Aram Garone

Garone, 59 dubeytiyên Baba Tahir wekî helbestkî wergerê Ermenîkî kiriye û 1973'yan de li Têhran û Nasiriyê hatiye weşandin.⁸⁷

Wergera Êrdûkî ya Huzûr Ahmed Selîm

Ev nivîskar 405 dubeytiyên ku wekî yên Baba Tahir hatine pejirandin wekî helbestkî wergerê Êrdûkî kiriye û vê wergerê 1973an li Haydarabadê weşandiye.⁸⁸

Wergera Îngilîzî ya Mehdî Noxwostî

Noxwostî beşek ji dubeytiyên Baba Tahir wergerê Îngilîzî kiriye û ev werger di sala 1976'an de li Boulderê hatiye çapkirin.⁸⁹

Wergera Îtalî ya Gabriële Rebechî

Nivîskarnusxeya Wahîd Destgirdî ya ku ji 296 dubeytiyan pêk tê esas girtiye û dubeytiyan bi Îtalî ve werger kiriye.⁹⁰

Wergera Gurcîti ya Lîa Asatîanî

Wergera Lîa di sala 1990'î de li Gurcîstanê hatiye çapkirin.⁹¹

Wergera Kurmancî ya Sabah Kara

Kara, wergera xwe ji ber pirtûka Reşîd Yasmî ya bi navê "Dîwanî Şî'rî Baba Tahirî Uryanî Hemedanî" pêk aniyê. Wergera Kara di sala 1998'an de li Stenbolê hatiye weşandin.⁹²

---

⁸⁵ Yıldırım, r. 57.

⁸⁶ Yıldırım, r. 58.

⁸⁷ Yıldırım, r. 58.

⁸⁸ Yıldırım, r. 58.

⁸⁹ Yıldırım, r. 58.

⁹⁰ Yıldırım, r. 58.

⁹¹ Yıldırım, r. 58.

⁹² Yıldırım, r. 58.

Wergerên Soranî yên Razî, Ahmed Dilzar û Karwan Osman Alî

Wergera Razî di kovara “Rovar”ê de, di bin serenava “Çewarînekanî Baba Tahîrî Uryan” de hatiye weşandin. Wergera Dilzar, bi serenava “Beşek le Çewarînekanî Baba Tayerî Hemedanî”, li Erbilê hatiye weşandin. Wergera Karwan ya bi serenava “Çewarînekanî Baba Tahîrî Hemedanî Be Soranî” di sala 2009’an de li Xaneqînê hatiye amadekirin.⁹³

Wergera Kurmancî ya Tahsîn Îbrahîm Dostkî

Nivîskar ji bo vê wergera xwe ji nusxeyên Abdusamed Tebrîzî û Reşîd Yasmî sûd wergirtiye.⁹⁴

Wergera Baqî Şefî ya bi Hewramî

*Şefî, dubeytiyên Baba Tahir bi zaravayê Hewramî ve werger kiriye (Senendec 1384). Ev werger ji 296 dubeytiyan pêk tê. Şefî ji bo vê wergera dubeytiyan, nusxeya Destgirdî esas girtiye, lê hin dubeytî biguman dîtiye û jê derxistiye. Yanê dubeytiyên Baba Tahir ên biguman hatine dîtin, di wergera wî de tune.*⁹⁵

Wergera Lorî, Hewramî, Kurmancî û Tirkî ya Qedrî Yildirim

Yildirim ji nusxeya Şefî werger kiriye. Di wergera Yildirim de wergerên dubeytiyan ên Kurmancî û Tirkî Yildirim bixwe kiriye, lê yên din wî ji nusxeya Şefî girtiye.⁹⁶ Me jî di vê xebata xwe de dubeytiyan bi piranî ji wergera Yildirim girt. Lê me hin şaşî di wergerên ku wî kiriye de dît, em hêvî dikin ku di çapeke din de ew şaşî werin sererastkirin.

Xêncî wergerên dubeytiyan, dubeytiyên Baba Tahir wekî dîwan hatine weşandin. Di kovara “Armagan” ya bi Farisî derdikeve de xwediyê Kovarê Huseyîn Wahîd Destgirdî di sala 1927’an de 296 dubeytî, 3 xezel û 3 rûbaiyên Baba Tahir bi navê “Dîwanî Baba Tahir” weşandiye. Bi vî awayî yekem car helbestên Baba Tahir wekî dîwan derketiye pêşberî xwendevanan. Di çapa duyan de 10 dubeytî lê hatine zêdekirin. Çapa sêyem ji aliyê Reşîd Yasmî ve di sala 1932’yan de hatiye amadekirin û di sala 1983’yan de bi navê “Dîwanî Şîrî Baba Tahîrî Uryanî Hemedanî” ji nû ve hatiye çapkirin.⁹⁷

⁹³ Yildirim, r. 58-59.

⁹⁴ Yildirim, r. 59.

⁹⁵ Yildirim, r. 59.

⁹⁶ Yildirim, r. 59.

⁹⁷ Yildirim, r. 59.

“Dîwanî Baba Tahir” ji aliyê Îbrahîm Dîngan ve hatiye amadekirin. Ev dîwan 98 dubeytî û xezelek dihundirîne. “Dîwanî Baba Tahîrê Hemedanî” ji aliyê Baqî Şefî ve bi zaravaya Hewramî hatiye amadekirin (Senendec 1384).⁹⁸

Naveroka Dubeytiyan

Di dubeytiyên Baba Tahir de mijarên evînî bibandor in. Di dubeytiyên wî de eşkere dibe ku ew evîneke rût û tazî jiyaye û evîndarî wî serdanpê şewitandiye. Ji ber vê rewşê dubeytiyên wî bi giştî lîrîk in. Heman demê de mijarên evîniyê di dubeytiyên wî de bi ramana wehdetu’l-wicûdê (yekitîbûn) ve têkil in. Ew di helbestên xwe de ji bo vegotina raman û hestên xwe gelek sembolên xwezayî û yên tesewifê bikar anîye. Wekî mînak ew gulê wekî sembol di helbestên xwe de bi kar anîye ku gula di helbestên wî de bêwefa, bêhêvî û temenê wê yek hefteyî ye. Ew bi rondikên çavên xwe gulê av dide lê gul dîsa ji destê wî derdikeve. Di dubeytiyên wî de wekî şeweyê jiyana wî qelenderbûn û derwêşbûna wî xuya dikin. “Ew wekî qelenderiyê yekem tê hesabandin.”⁹⁹ Her wiha têkiliya wî bi sofizmaya Îslamî û bi baweriya Yarsanê ve jî heye. Heman demê de ramana yekitiya heyînan (wehdetê wicûd) dubeytiyên wî balkêştir kiriye. Di dubeytiyên wî de yekitiya baweriyên jî xuya dibe.

Bi giştî di naveroka dubeytiyên wî de eşq, ramana wehdetu’l-wicûdê, sofizmaya Îslamî, jiyana qelenderî û derwêşî hin taybetiyên baweriya Yarsanê wekî mijar cih digirin.

Di Dubeytiyên wî de Kîte, Serwa û Kêş

Dubeytiyên Baba Tahir ji aliyê ruxsarî ve bi kêşa arûzê ji behra hezecê şeşê hezifkirî, li ser kêşa “mefaîlun mefaîlun feûlun” ve hatine nivîsandin.¹⁰⁰ Serwaya (qafiyeya) dubeytiyan, wekî serwaya ruba’iyê ye. Rêzên yekem, duyem, û çarem hemserwa ne, ya sêyem ji wan cihê ye.¹⁰¹

Dubeytiyên Baba Tahir ji 11 kîteyan pêk tên. Pîvanên serwaya helbestên wî bi piranî wekî aaxa ne. Kêm dubeytiyên wî, wekî aaaa hatine ristîn. Lê helbestên ku di hin weşanên cudade derketine, qalibên kêşên cihê hatine bikaranîn.¹⁰² Em li ser dubeytiyeke wî rawestîn:

⁹⁸ Yıldırım, r. 59.

⁹⁹ Yıldırım, r. 116.

¹⁰⁰ Şiwan, r. 22.

¹⁰¹ Adak, r. 112.

¹⁰² Yıldırım, r. 61-62.

Zemanê lalezarûn hefteyî bî

Ke fêslê newbeharûn hefteyî bî

Xanîmet dûn wisalê yarê canî

Ke weslê rûyê yarûn hefteyî bî¹⁰³

Zemanê la / lezarûn hef / teyî bî

Ke fêslê new / beharûn hef / teyî bî¹⁰⁴

Mefaîlun / mefaîlun / feûlun

U - - - / U - - - / U - - -

Şemsî Qeysî Razî yekem kes e ku di pirtûka xwe ya bi navê “El-Mu’cem Fî Meayîrî Eşarî’l-Ecem” (المعجم في معايير أشعار العجم) de bi giştî van cure helbestan (dubeytî, çarîne û terane) yên mîna helbestên Baba Tahir wekî “Pehlewîyat” (پهلهویات) bi nav dike.¹⁰⁵

Zimanê Dubeytîyên Baba Tahir

Li ser zimanê dubeytîyên Baba Tahir niqaşî û gengeşe hene. Ev helwest ji ber ku dubeytîyên wî wekî xwe nemane, bi awayê xwe yê resen nehatine parastin derketiye holê.

Di nav dîrokê de li ser helbestên Baba Tahir guherîn pêk hatine û zimanê helbestên wî bi zimanê edebiyata Îranê ve hatiye nêzîkirin. Komek dubeytîyên helbestvanên din herwiha yek ji wan jî Pûrî Ferûdun e, ketine di nav dubeytîyên Baba Tahir.¹⁰⁶

Dubeytîyên Baba Tahir bi şêwaza zimanê Pehlewî hatine nivîsandin ku ji ber vê yekê hin çarî ji zimanê dubeytîyên wî re Pehlewîyat jî tê gotin. Pehlewîyat tê wateya Pehlewîya Îslamî, ku nayê wateya Pehlewîya navîn. Kilîman Hewar bawer dike ku zimanên ku li rojavayê Îranê (Mad/Med) hene, ji zimanê Avestayê derketine ku ji şêweyê nû re jî Mada nû yan jî Pehlewîya Misilman tên gotin. Herwiha şêweyê dubeytîyên Baba Tahir jî ji wan in.¹⁰⁷

¹⁰³ Yıldırım, r. 62.

¹⁰⁴ Yıldırım, r. 62.

¹⁰⁵ Xeznedar, r. 188-190.

¹⁰⁶ Şiwan, r. 22.

¹⁰⁷ Şiwan, r. 22.

Mînorskî diyar dike ku Baba Tahir him bi navê Hemedanî him jî bi Lorsitanî tê nasîn ku taybetiyên şeweyên Hemedanê û Loristanê di nav dubeytîyên wî de diyar in. Dubeytîyên Baba Tahir ji ber ku di nav dîrokê de bi awayê devkî hatine gotin û nehatine nivîsîn, gelek guherîn li ser dubeytîyan ve hatine. Ji ber vê yekê zimanê dubeytîyên wî bi şeweyên Hemedan û Loristanê ve tevlihev in.¹⁰⁸

Clement Huart dibêje ku Baba Tahir bi zimanê Racî / Razî helbestên xwe nivîsiye. Razî yek ji gundên Qeturî ye ku ew jî girêdayî bajarê “Xoy”ê ye, li aliyê rojavayê “Xoy”ê û cihekî çiyayî ye. Gelên wir jî Kurdên Sûnnî ne. Bi piraniya rayan ku yek ji wan Kind Gubîno ye, zimanê dubeytîyên Baba Tahir bi zaravayê Lorî ye û Lorî jî zaravayê zimanê Kurdî ye.¹⁰⁹

Di nusxeyên dubeytîyên Baba Tahir ên ku hatine çapkirin de hin cudatî hene. Gava ku heman dubeytî yên ku di çapên cuda de ne, em didin li ber hev, dibînin ku peyvên heman dubeytî yên nusxeyên cuda jî hev cudane. Di hin çapan de dubeytî ber bi Farisî ve hatine nêzîk kirin. Di hin nusxeyên dubeytîyan de peyvên Farisiya îroyîn, yanê peyvên ku van demên nêzik ketine Farisiyê de jî hene. Di heman dubeytîyên çapên cuda de, peyvên ku di Farisî, Lorî herwiha zaravayên Kurdî yên din, bi taybet devokên Kirmanşah û Îlamê xêncî van di Lekî û Bextiyarî de tên bikaranîn hene. Di dubeytîyên ku hatine çapkirin û yên ku di destên me de ne, him peyvên Kurdî û him jî yên Farisî hene. Lê ji raya giştî ya lêkolîneran tê fêmkirin ku dubeytîyên Baba Tahir wekî xwe bi awayekî resen nemane û negihîştine roja me ya îro.

Ji ber guherînan zimanê dubeytîyan bi Farisiya îro xuya dike. *Lê di dubeytîyan de peyvên Kurdî gelek in. Wê gavê zimanê dubeytîyan bi giştî ne Farisî ne.* Îcar dema ku Faris dibînin ku zimanê dubeytîyan bi temamî ne wekî Farisiya îro ye, rêyeke hêsan hildibijêrin û dibêjin ku dubeytî bi Farisiya kevn hatine nivîsandin.¹¹⁰

Girêdayî van agahîyan em ê li jêrê li ser çend dubeytîyan rawestin da ku ev mijar zelal bibe.

¹⁰⁸ Minorsky, r. 117-118

¹⁰⁹ Clement Huart, *Les Quatrains de Baba Tahir*, vgz. Şivan, r. 23

¹¹⁰ Adak, r. 113.

*Dilê mu xeyrê te dilber negîre
Bi cayê cewherî cewher negîre
Dilê mu sûte mihre te azer
Benê nasote azer dernegîre¹¹¹*

*Dilem ez 'işqê xûban gêc û wêc e'
Muje behrem zenem xûnawe rêce
Dilê aşiq mîsalê çûbe ter be
Serî soce serî xûnabe rêce¹¹²*

*Bê te ser der girîban um şew û roc
Sirişk ez dîde baranim şew û roc
Ne bîmar um ne çayum mî kero derd
Hemî zûnum ki nalûn m şew û roc¹¹³*

Dema em li van dubeytiyan dinêrin em dibînin ku di ya yekem de peyvên “mu”, “negîre”, “cayê”, “ben”, di ya duyem de “gêc” û wêc”, “xûnawe”, “rêce”, “soce”, di ya sêyem de “şew û roc”, “çayim”, “mî kero”, “danum” ne wekî Farisiya îro ne û herweha di dubeytiyan de rêjeya bikaranîna wan jî ne hindik in.¹¹⁴

Baba Tahir yekem çavkaniya niviskî ya edebiyata Îranê ye û bi vê taybetiya xwe gelek girîng e. Bi zaravaya Kurdî ya bi navê Lorî berhemên xwe nivîsandîye, ji ber vê rastiyê edebiyata Îranê ya nivîskî bi Baba Tahir, yanê bi Kurdekî û bi Kurdî dest pê dike.¹¹⁵ Ev rewş ji aliyê wêjevan û zimanzanên Faris, wekî kêmasiyeke edebiyata Farisî tê hîskirin û ji bo vê kêmasiyê ji holê rakin li bal xwe çareseriyek dibînin û dibêjin, zaravaya Kurdî ya bi navê Lorî zaravaya Farisî ye û hinekê din jî dibêjin Lorî, Farisiya kevn e. Lê belê zimanzanên ji netewên cuda bi taybet yên rojava û rojhilatnas, zimanê Baba Tahir, wekî zimanê Farisî

---

¹¹¹ Adak, r. 114.

¹¹² Adak, r. 114.

¹¹³ Adak, r. 114.

¹¹⁴ Adak, r. 114.

¹¹⁵ Uluçay, r. 50.

napejirînin. Herwiha dema ku em li ser zimanê berhemên ku bi Farisî hatine nivîsandin ên nêzikî heyama Baba Tahir lêkolîn dikin, dibînin ku zimanê berhemên wan ne nola zimanê berhemên Baba Tahir in. Wekî mînak Fîrdewsî (934-1020) yê ku di heyama Baba Tahir de jiyaye, bi zimanê Farisî berhema xwe ya bi navê “Şahnameyê” nivîsandiyê û zimanê Şahnameyê ne mîna zimanê dubeytiyên Baba Tahir in. Heke Lorî Farisiya Kevn an jî zaravaya Farisî bûya, divê berhema Fîrdewsî jî bi wî zimanê bihata nivîsandin û zimanê berhema Fîrdewsî mîna zimanê dubeytiyên Baba Tahir bûya. Wekî tê zanîn, Fîrdewsî û hin helbestvanên Îranî di serdemên xwe de ji aliyê siltanên wî serdemê ên mîna Siltan Mehmûdê Xeznevî û hin helbestvan û sofiyên din, ji aliyê siltanên Selçûqiyîyan ve hatine pesinkirin û ji aliyê Qesra dewletê ve hatine vexwendin û piştgirîkirin. Lê belê herçiqas Baba Tahirê Îranîjî yek ji helbestvanên hêja ya wê serdemê bûye vê pêwendiyê nedîtiye ku ev jî diyar dike ku Baba Tahir ji wan helbestvanan cuda bûye.

Dubeytiyên Baba Tahir li kîjan bajar û deveran hatine gotin peyvên wan deveran ketine nav wan. Di nav dubeytiyên wî de tevî zaravayên Îranê hene. Dubeytî ji aliyê gundî û bajariyan ew qas hatine jiberkirin û gotin, peyvên Farisî gelek ketine nav dubeytiyan. Faris dema ku dubeytiyên Baba Tahir dinivîsin û çapdikin ji bo dubeytiyan ferhengokekî gelek kurt amade dikin. Lê belê ji ber ku zimanê dubeytiyên wî ew qas kevn e û ji Farisiya îro ew qas dûr e divê ferhengokek gelek dirêj hebûya da ku dubeytî bihatana fêmkirin. Lê dubeytî ewqas ber bi Farisî ve hatine guherandin ku hewcetîya ferhengeke dirêj nemaye ku ferhengokeke kurt ji bo fêmkirina Farisan têrê dike. Lê dîsa jî bê ferheng fêmkirina dubeytiyên wî ji aliyê Farisan ne pêkan e.¹¹⁶

Bertîlis ji rojhilatnasên Ewropî ye ku dibêje, çarîneyên Baba Tahir ne bi zimanê edebiyata Farisî ne, bi zaravayê gundên Hemedanê ne. Rojhilatnasê Rûs ê bi navê Jûkovsky dibêje ku li Îranê ji kê bipirsî ewê bêje ku Baba Tahir ji me ye. Sedemê vê helwestê eve ku dubeytiyên wî bi tevî zimanên Îranê tên gotin. Dîsa rojhilatnas ê bi navê Mînorsky dibêje, Baba Tahir ji aliyê Lorî ve Kurd e, belkû dubeytiyên wî bi zaravayê Loristanê ya serdama wî hatiye nivîsandin ku zaravayê Hemedanê di wî serdemê de heman zarava bûye. Ew dibêje çarîneyên wî bi domana demê re guherîne û ji reseniya xwe dûr ketine. Dubeytiyên wî ji aliyê kêşe û bilêvkirinê ve bi hemû zimanên Îranê ve guherîne ku kesên wî deverê ji dubeytiyan baştir fêm bikin û pişt re Baba Tahir ji xwe

---

¹¹⁶ Xeznedar, r. 191.

bizanibin.¹¹⁷ Em ji aliyê peyvân ve li ser zimanê dubeytiyeke Baba Tahir rawestin:

Neway naley xem endûh (te) zono

Eyar qelbî xalis bote zono

Bore sûteditûn gerd hem ayim

*Ke qedrî sutedil dilsûte zono*¹¹⁸

Di dubeytiya jor de peyva “newa” Pehlewî ye.¹¹⁹ Peyva “te” Botanî (Kurmancî) ye. Payva “zono” ku ev peyv di resenê de zanu ye û peyveke kevn ya zaravayê Hewramî ye. Peyva “bore” Lorî ye. Peyva “bote” jî Kurmancî ye. Secadî diyar dike ku Baba Tahir bi bikaranîna peyvên zaravayên cuda xwestiye ku bîr û baweriya xwe di nav hemû Kurdan de belav bike.¹²⁰

Seyîd Raxîb Ahmedî di pirtûka xwe ya bi navê “Dîwanî Baba Tahir Hemedanî” de dibêje ku Baba Tahir di dubeytiyê xwe de zaravayê Kurdî ya Lorî bi kar anîye. Li gorî Edward Brown Baba Tahir zaravayê ku bi kar anîye devoka niştasihên Yezd û Kîrmanê ye û ev devokan nêzî zimanê Avestayê ne. Gava ku li ser helbestên herî kevn ên Baba Tahir ên ku li muzeya Konyayê ne lêkolîn tê kirin eşkere tê dîtin ku ev nusxe ji nusxeyên din bêtir nêzî Lorî ye û dema ku bi nusxeyên din ve tê rûberûkirin derdikeve holê ku zimanê dubeytiyan bi xebatên paşê nêzî Farisî hatiye kirin. Perwîz Natîl Hanlerî û Mustafa Fexrayî jî mîna gelek lêkolîneran dibêjin li ser dubeytiyên wî guherîn pêk hatine û ji resenên wan hatine durxistin.¹²¹

Li gorî tespîtîkirina Şex Muhammed Xal helbestên Baba Tahir her ku ji nû ve hatine çapkirin ji aliyê hin Îraniyan ve her car peyvên Lorî bi peyvên Farisî ve hatinê guherandin.¹²² Em ji van peyvân wekî mînak peyvên resen ên Lorî li cem wan jî, guherîna wan a Farisî bidin: “*Amête-amîxte, taw-tab, rêje-rîzde, şew-şeb, kirin- kunend, mû/mo- men, meke-mekun, witim-goyem, wînem- bînem*”¹²³

¹¹⁷ *b.n.r.* Xeznedar, r. 191.

¹¹⁸ Secadî, Elaedîn, Mêjûy Edebî Kurdî, weş. Bilavkirdnewey Kurdistan, Sine, 1391 r. 182.

¹¹⁹ Mehmet Kanar, Farsça Türkçe Sözlük, ç. 3, weş. Say, İstanbul, 2011, r. 735.

¹²⁰ Secadî, r. 182.

¹²¹ Yıldırım, r. 60-61.

¹²² Yıldırım, r. 61.

¹²³ *b.n.*, r. 60-61.

Ji aliyê peyv û sazkirina hevokan ve di navbera dubeytîyên Baba Tahir ên ku hatine çapkirin de gelek cudatîhene. Di dubeytîyên Baba Tahir ên nusxeyên cuda de ev helwest tê dîtin.

Peyvên ku dubeytîyan de derbas dibin ên mîna; dî(dîtin), dard(heyîn) dal(helo), wênewşe(binevş), vêl(gul), ov(av), kirê(kirin), ya(cî), behrûzî(danîn, daynî), te(te), bemed(bêyîn, hatin), vûçadest(vûçan, behnvedan / rawestan), ez(ez), henî(niha), nebî(nebû), dî(dît), ro(roj), cînan(ejînan, ji van re), beraman(girîn), e(ez), tule(tule), rût(rût), beşûm(biçim), waxwerd(vexwar), neçîrwan(nêçîrwan), nej(ne jî) û wd. ji aliyê gelên rojavayê Îranê tîn bi kar anîn ku ev; Soran, Goran, Hewram, Lor ûKurmanc in.

Meriv dewsa peyva “dîrem” a Kurdî-Lorîdi dubeytîyan de gelek cihan derbas dibe, peyva “darem” a ku di Farisiya îro de heye bikarbîne nabe. Di çapên cuda de dewsa peyva “dîrem” peyva “darem hatiye cihkirin ku bi vî hewldane, dubeytî bi Farisî ve were nêzîkirin.¹²⁴

Dubeytîyên Baba Tahir bi du awayî hatine guhertin. Ya yekem bi awayekî xwezayî ye. Gelê Îranê ji bo ku dubeytîyan baştir fêm bikin dewsa peyvên Kurdî bi peyvên xwe, ji bo peyvên hevpar jî dewsa fonetîka Kurdî bi fonetîka xwe dubeytîyan vegotine û nivîsîne. Li pişt mirina Baba Tahir bi sedsalan şûnde dubeytîyên wî bi şiklên ku bi xwezayî guherîne hatine berhevkerin. Ya duyem, dubeytî bi zanetî hatine guherandin. Van demên dawiyê de her careke ku dubeytî hatine çapkirin hinek peyvên Kurdiya Lorî bi bal Farisî ve hatine nêzîk kirin û bi yê Farisî ve hatine guhertin. Wekî mînak di çapên cuda de peyvên Kurdiya Lorî yê wekî amête, te, şew, meke, taw, rêje, kirin, mu, witim û wînem bi guherînan bi rêzê ve bûne; amîxte, tû, şeb, mekun, tab, rîzde, kunend, men, goyem û bînem.¹²⁵

Lêkolînerên mîna Clement Huart, Heron Allen, L. Leszcynski, K. Hadank, E.G. Browne, Edward-Brenton, Elizabeth Curtis, Minorsky û hemû lêkolînerên Kurdan û hin lêkolînerên Farisan zimanê Baba Tahir wekî Farisî napejirînin. Ji van agahiyên jor ên ku me pêşkeş kir, derdikeve der ku resenê zimanê dubeytîyên Baba Tahir Kurdî ye.

---

¹²⁴ Adak, r. 115.

¹²⁵ Adak, r. 115.

Encam

Baba Tahir di navbera salên 937-1010'an de li derdora Loristan û Hemedanê jiyaye. Kevntir pirtûka ku behsa Baba Tahir dike ya bi navê "Rahetu's-Sudûr we Ayetu's-Surûr der Tarixê Alê Selçûq" e. Ev pirtûk di sala 599/1202'yan de ji aliyê Rawendî (Mihmedê Kurê Elî Silêmanê Rawendî) ve hatiye nivîsandin. Helbestên Baba Tahir di sedsala 19'an şûn de bal kişandine û lêkolînerên mîna; Clement Huart, Heron Allen, L. Leszcynski, K. Hadank, E.G. Browne, Edward-Brenton, Elizabeth Curtis, Minorsky, li ser wî lêkolîn kirine.

Baba Tahir, yekem helbestvanê Îranê ye û ew bingeha edebiyata Farisan e. Ew wekî yekem helbestvanê Kurd tê pejirandin. Herçiqas pêla edebiyata klasîk di cîhanê de li pişt wî bi sedsalan şûnde destpê kiribe jî, berhemên wî taybetiyên edebiyata klasîk dihindurînin. Ji ber vê yekê ew bingeha edebiyata klasîk ya Kurd û Farisan e. Helbestên Baba Tahir bi resenên xwe nemane û guherîn li ser wan de hatine. Ev rewş jî pirsgrêka zimanê helbestên wî derxistiye der. Li gorî baweriya lêkolîneran, zimanê helbestên wî bi zaravayê Lorî ye. Zimanê helbestên wî wekî Fehlewîyat jî hatiye navandin. Kevntir helbestên wî ji aliyê Bahauddîn Qûmî ve di sala 848/1444'an de hatine nivîsîn. Ev jî diyar dike ku helbestên wî yên ku herî kevn ên hatine nivîsîn û gihîştine destê me 434 sal li pişt mirina Baba Tahir hatine nivîsîn. Ev rewş jî pirsgrêka reseniya helbestan derxistiye der. Dibe ku beriya Qûmî helbestên wî hatibin nivîsîn lê belge û agahiyeke wisa niha li dest tune.

Baba Tahir eşqeke dilsoz jiyaye û di nav wî eşqê de şewitiye. Çiyayê Elwendê sitargeha wî ye. Demên dur û dirêj li wir borandiye û ew der e cihê ku nêziktirînê yara xwe bûye. Li wir ji dilberê re helbestan rêzkirîye û ew her tim nalî ye. Ew di heyama xwe de mirovekî arif, navdar û xwedî keramet bûye. Her tim laşê wî derdkêş, dilê wî hesretkêş, ji ber xerîbiyê, bêriya yar û war kiriye û ji ber vê singa wî agirkêş bûye. Ew her demê xwe di nav êş û xemginiyê de borandiye û dermanê wî gihîştin û fena ne. Ew li her ku nêhêriye ji balabejna yarê nîşaneyek dîtiye. Herwiha gotiye ku ez dil û dilberê tevlihev dibînim ku ev gotinên wî ên di dubeytiyên wî de derbas dibin, eşqa wî ya Xwedayî û ramana wî ya wehdetê wicûdê radixin li ber çavan. Baba Tahir çawa ponijiye û çî hîs kiriye wisa jî jiyaye. Ew helbestvanê tesewifê ye. Xwe wekî rind û derwêş daye nasîn. Di dîrokê de cara yekem wî ji xwe re gotiye qelender.

Çavkanî

- “Baba Tahirê Hemedanî”, [http://k-b.ir/154967.htm], Gihîn: 25 Gulan 2015
- Adak, Abdurrahman, *Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasîk, weş. Nûbihar, Îstanbul, 2013*
- Al-Barîkî, Seyîd Arman Huseynî, “*Negahiyên Taze Zebanê Şîrê Baba*”.
- Azkaii, Perwîz, *Baba Tahir-Name*, weş. Tus, Têhran, 1995.
- Bahauddîn Qumî, *Pirtûka Destnivîsî*, Konya Mevlana Mûzesi, jimara pirtûkê ya li muzeyê: 2530, h. 848 / m. 1444, jimara rûpelê tune.
- Daîretu'l-Me'arifê Bozorgê Îslamî, III. 3, r. 232-233, vgz. Elaedînê Secadî, *Mêjûy Edebî Kurdî*, weş. Bilavkirdnewey Kurdistan, Sine, 1391.
- Gunabadî, Hacî Mele Siltan Mihemed Siltan Elîşah, *Şerhê Farisî ber Kelîmatul Qisarê Baba Tahir Uryan*, ç. 2, weş. Ketabxaneyî Salih Hesîniyê Emîr Selîmanî, Azer.
- Heron-Allen, Edward, *A Fool Of God: The Mystical Verse Of Baba Tahir*, weş. The Octagon Pres, London, 1987.
- Huart, Clement, *Les Quatrains de Baba Tahir*, vgz. Şivan.
- Kanar, Mehmet, *Farsça Türkçe Sözlük*, ç. 3, weş. Say, İstanbul, 2011.
- Kara, Sabah, *Dubeytî Baba Tahirê Uryan*, ç. 3, weş. Nûbihar, Stenbol, 2012
- Karataş, Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, weş. Sütun, İstanbul 2011.
- Kurdo, Qanadê, *Tarîxa Edebiyata Kurdî*, weş. Lîs, İstanbul, 2010.
- Mînorskî, Vlademîr, “*Zîstnam-î Baba Tahir*”, Parvîz Azkaî, *Baba Tahir – Name*, weş. Tus, Tehran, 1995.
- Pala, Îskender, *Kitab-ı Aşk*, weş. Alfa, İstanbul, 2005.
- Sağniç, Feqî Huseyn, *Dîroka Wêjeya Kurdî*, weş. Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, Stenbol, 2002.
- Secadî, Elaedîn, *Mêjûy Edebî Kurdî*, weş. Bilavkirdnewey Kurdistan, Sine, 1391.

- Şiwan, İbrahîm Ehmed, *Edebê Kownê Kurdî*, weş. Zankoy Selehedîn, Hewlêr 2012, r. 18.
- Uluçay, Ömer, Ehl-i Hak Baba Tahir Uryan Zerdüş, weş. Gözde, Adana, 2010.
- Uzun, Mehmet, *Antolojiya Edebiyata Kurdî*, weş. Aram, Stenbol, 2003.
- Yavuzer, Mehmet Nur, *Baba Tahir Di Wêjeya Kurdî De*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Yüzüncü Yılê Van 2016
- Yazıcı, Tahsin, "Baba Tahir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, b. IV, weş. Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, İstanbul, 2012.
- Yekemîn Rojên Edebiyatê Li Diyarbekirê, *Gotarên Konferansa Edebiyata Rojhilata Navîn û Pirçandiyê*, Weşanên Enstîtuya Kurdî Ya Stenbolê, 4-6 Sermawez 2003, Stenbol, 2004.
- Yıldırım, Kadri, *Baba Tahirê Uryan Hayatı Görüşleri Dîwanı*, weş. Avesta, Stenbol, 2013.
- Yıldırım, Kadri, *Baba Tahirê Uryan Hayatı Görüşleri Dîwanı*, weş. Avesta, Stenbol.

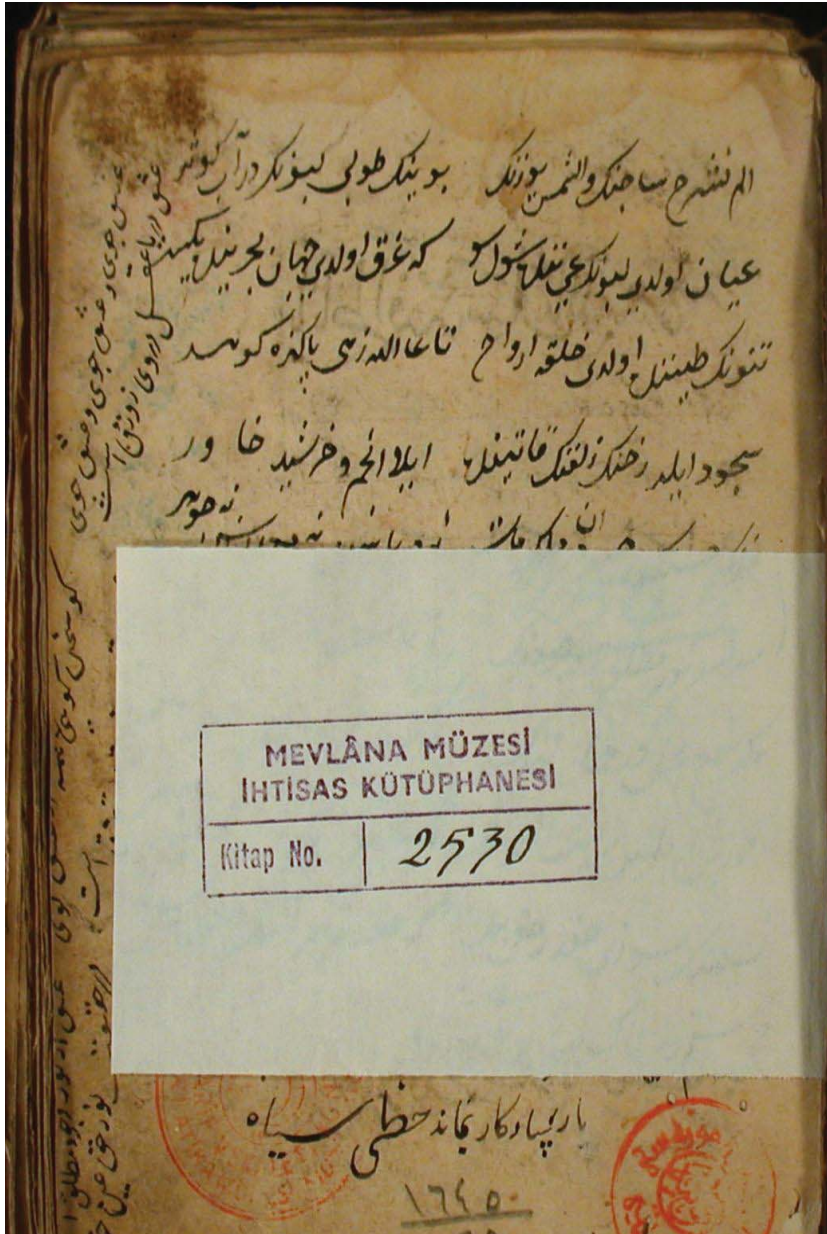
PÊVEK

*PÊVEK 1. Wêneyên Helbestên Wîyên Destnivîsî*¹²⁶

---

¹²⁶ Bahauddîn Qumî, *Pirtûka Destnivîsî*, Konya Mevlana Müzesi, jimara pirtûkê ya li muzeyê: 2530, h. 848 / m. 1444, jimara rûpelê tune.

مَن آن پیرم که خواستم قلند نه خاتم بی نه نام بی نه لنگه
 رومته زور ایم کرد کبیری شودر آیه و او سنگی نهم سر
 یا ازین بند دراز ناوه کتیم خویم از خورد و در خوناه و کتیم
 یادین شوم کیتی ام نیایا از خوبی باره زور لاوه کتیم
 بیخ روزی منی خرم کمان بی لغری زین خندان برمان آسمان بی
 بیخ روزی منی بازید و سمان ز چندان نام ویه از آمان نشان
 آلف کت کاف و نوش سبزر کرد بمشن پامان کمان اولاجو کرد
 انگش ادا فری کردون کردان آرش ادسات و من انداجا کرد
 بشم با لوند امان موشاغم دافن از مهر کتیتی با و شام
 بشام توله و مویم نزار بی کی که بلیک سی و اول نشام
 از آن اسپیده بازم مدانی لغری بنه یایی گرم چیره و اسپه
 منم من و دیرند چرخ و شاپین بام من کردند چیره و اسپه

Pirtûka Qûmî ya Muzeya Mewlanayê

Pêvek 2. Wêneyên Gora Baba Tahir

Lewheya Li Pêşiya Gora Baba Tahir

Tirba Gora Baba Tahir, Hemedan / Îran

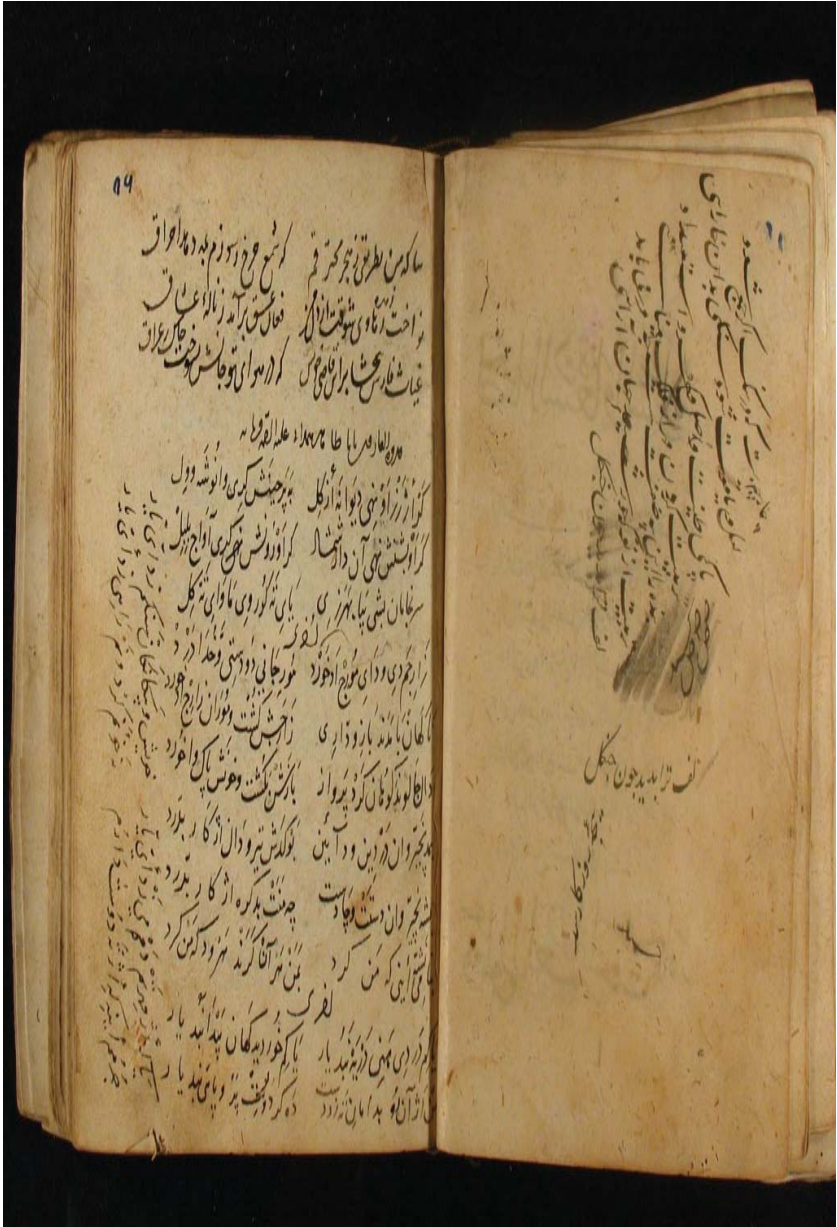

Dubeytiyên Baba Tahir ên Ser Dîwarên Gora Wî

Dubeytiyên Baba Tahir ên Ser Dîwarên Gora Wî

ساکین مطهر قیوم تبرکتم
بواجت ناموس شوق از دل
غیاث فلک عرش بر او ایوان
که اسوای تو جانشین جان بران

سوره الفجر

گزار ز روز اونی یوانه از دل
که او نشستی آن دارشالا
سرخمان بشی بیایه زری
باین نه کردی نامی تکلی
بزرگی وی دای موج اوخول
مورچانی دوهی ز حد از
کامان مایه باروداری
ز چشمت دیوان از چ
عادل کوه کوه کنان کرد پرواز
بارگشت وهنس پال اوخول
پدیده روان درین دوا این
بولکش پروال از کار برود
بجزخیزان دست و پا است
چیت بدگزه از کار برود
من توانا گند هر دو گین کرد
بفرک
که در می هم از این نیند یار
یا که خردید همان پند یار
که در وقت بر و پانی نند یار

بسیار از این کتاب در کتابخانه
المجلس است
کتاب در حدیث و احادیث
و روایات
و تاریخ
و جغرافیه
و طب
و اخلاق
و فقه
و کلام
و عقاید
و لغت
و حدیث
و احادیث
و روایات
و تاریخ
و جغرافیه
و طب
و اخلاق
و فقه
و کلام
و عقاید
و لغت